

standpunkt dei tok. Dette er nå ting som hende her heime heilt ut, og nokon direkte samheng med kvitboka frå Riksstyret kan eg ikkje skjønna at det har. Vi kunde ikkje offentliggjera dette utan at forhandlingane frå Hamar og Elverum vart offentleggjorde. Nå er det vedteke. Eg har ikkje set dei motlegg som er reist mot det som står på side 18, fyrste og andre spalte, men eg har sjølv sagt ikkje noko imot å vera med å konferera med utanriksministeren om det spørsmålet han nemnde. Men eg meiner det må kunna skje svært fort, og at dokumentet blir sendt ut til ålmenta sers fort. For folk har krav på å få greie på dei ting som her er skjedd. Det er ting somn har hendt her heime, og som i fyrste rekkje vi har oversikt over og ansvar for. Ei heilt stutt utsetjing til ein slik konferanse har vi sjølv sagt ikkje noko imot, men utanom det meiner eg at dokumentet så snart det er råd må sendast ut til ålmenta.

Statsråd Trygve Lie: Jeg er så ganske enig i at dokumenter og meldinger og alt det som har ligget til grunn for Regjeringens avgjørelser i de forskjellige situasjoner, skal offentliggjøres, og bør bli kjent. Vi har meget nøyaktig samlet alt som er kommet til oss fra Norge både under krigen og etterpå. Det ligger ferdig, men dessverre måtte vi pakke dette på en forsiktig måte. Det kommer i stålbokser, og de holder nå på å losse alle kassene og stålbokserne i Grønalia. Der ligger det ferdig, og det får jo bli den nye regjeringens sak å beslutte hvor meget som skal trykkes eller ikke av dette. I siste instans må det bli Stortinget som treffer beslutningen. Hvis det sendes hemmelige dokumenter til Stortinget, må det bli Stortingets sak å treffe avgjørelse om hva som skal offentliggjøres. Vi har utenrikspolitiske hensyn å ta i betraktning, når det gjelder offentliggjøringen av disse dokumenter. Når jeg får snakket med de fem underskrivere, skal jeg fremkomme med mine synsmåter, og det kan gjøres temmelig raskt. Hvis de fem fastholder at det skal publiseres nå, må det bli Stortingets sak å treffe bestemmelsen.

Fr. Monsen: Etter hr. Magnus Nilssens uttalelser kan jeg frafalle ordet.

Sundt: Jeg kan frafalle ordet for så vidt angår offentliggjøringen, idet jeg dog gir uttrykk for at det er min bestemte oppfatning, at slik som utviklingen har vært i den siste tid, har ikke alene presidentskapet og Stortinget, men også almenheten krav på hurtigst mulig offentliggjørelse. Men jeg forlangte ordet spesielt fordi jeg nå hører at presidentskapet skal konferere om disse ting i løpet av dagen eller

morgendagen, og da vil jeg nevne en ting som jeg tror beror på en inkurie eller en misforståelse. På side 14, hvor det gjelder voteringstemaene, står det i punkt 4:

«Er en villig til å stemme for stortingsvedtak som nevnt under spørsmål 2, dersom det er almindelig flertall for forslaget i Stortinget?»

Votering: 96 stemte ja, 34 nei.»

Det må etter min bestemte erindring være uriktig. Jeg førte den gang notater sammen med en stortingsmann fra et annet parti. De notater var kommet vekk for meg, jeg fikk dem først sent i går aftes. Etter våre noteringer er det slik at det var 93 som stemte ja og 51 nei. Det er selvfølgelig ikke ting som jeg mener skulle umuliggjøre offentliggjørelse, men jeg mener det er påkrevet at det i hvert fall tas forbehold her. Det er ikke nødvendig å gjøre resultatet dårligere enn det var. Jeg tror det vil vise seg, når man tar for seg uttalelsene fra de enkelte representanter i de forskjellige grupper, da stemmer tallet 34 ikke.

Presidenten: Presidenten går etter de falne uttalelser ut fra at man kan utsette behandlingen av spørsmålet om offentliggjørelse til et senere møte, som vil bli å innkalle snarest mulig etter at de fem medlemmer av presidentskapet har konferert og har hatt anledning til å samrå med seg utenriksministeren. Hvis det skulle være medlemmer av Stortinget som ved gjennomgåelsen av dokumentene mener at der skulle være faktiske feil av noen art innløpet, vil jeg be dem underhånden gjøre medlemmene av presidentskapet oppmerksom på det, så skal det eventuelt bli beriktiget.

Protokollen for det hemmelige møte referertes og foranlediget ingen bemerkninger.

Møtet hevet kl. 11,20.

Møte for lukkede dører
fredag den 15 juni 1945 kl. 10.

President: H a m b r o .

Presidenten: Presidenten vil foreslå at møtet holdes for lukkede dører – og betrakter det som enstemmig bifalt.

Presidenten foreslår at regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet – og anser det som enstemmig bifalt.

Som representantene vil huske, ble det i går foreslått å offentliggjøre dokument nr. 1, inneholdende beretning fra presidentskapets medlemmer om forhandlingene om «Riksråd». Utenriksministeren og et par representanter uttalte visse betenkeligheter ved en offentliggjørelse i den form beretningen hadde på et enkelt punkt. Der fant i går sted en konferanse mellom utenriksministeren og medlemmene av presidentskapet, hvori jeg deltok, og man enedes om visse mindre redaksjonelle rettelser på den omtalte side 18, spalte 1 og 2, og en enkelt rettelse for øvrig. Presidenten ber nå om bemyndigelse til å la dokumentet offentliggjøre i den nye form med de små korreksjoner som der var foretatt.

Natvig Pedersen: I den nye rettede form skal jeg ikke gjøre noen innvending mot at dette dokument blir offentliggjort. Men jeg vil likevel be om at tre ord blir strøket i spalte 2 på side 18. Det står der i tredje punktum:

«Slik som krigsutsiktene fortonte seg i midten av juni 1940 var, som nevnt foran, tysk seier en nærliggende mulighet, og det måtte da fremstille seg som en plikt for Stortingets medlemmer, for de politiske partier og for lederne i de landsomfattende organisasjoner å gjøre det som var mulig for å søke å trygge landets framtid under denne forutsetning.»

I det punktum vil jeg henstille at de tre ordene «for Stortingets medlemmer» blir strøket. I selve punktumet, når man tar det for seg selv, er det ingen ting å si på at også de tre ordene følger med, for det er en soleklar ting at det var en plikt for alle som er nevnt der, å gjøre det som kunne gjøres for å trygge landets framtid. Men fordi det står i direkte samband med de spesielle motiver som er nevnt i det foregående, mener jeg det ikke er riktig å ta med Stortingets medlemmer der – for det første fordi Stortingets medlemmer ikke ble trukket inn i forhandlingene før ved de avsluttende forhandlinger i september, og for det annet fordi de motiver som er omtalt like forut i samme avsnitt, etter mitt skjønns overhodet ikke ble nevnt under de avsluttende forhandlinger. Det vil derfor ikke være riktig å la disse ord bli stående, og jeg mener at denne enkle retting må en kunne foreta her. Når det er tale om motivene, mener jeg også at det ligger utenfor presidentskapets rett å gi uttrykk for de motiver som det samlede storting eller hver enkelt stortingsmann lot seg lede av.

Valen: Innleiinga til den motivering som er gjeven her til punkt 1 til og med 7, står på side 17, første spalte, dei tvo nedste avsnitt. Der står:

«På det nåværende tidspunkt å utrede og klarlegge de forestillinger og motiver som dengang gjorde seg gjeldende, er selvfølgelig meget vanskelig. De var sikkert av noe forskjellig art hos de forskjellige personer, og for den enkelte var hans oppfatning ofte sikkert temmelig uklar.»

Det gjeld om folk i det heile. Så står det vidare:

«Hos de menn som var med på å ta ansvaret for forhandlingene med tyskerne, antas de betraktninger som gjorde seg gjeldende å kunne sammenfattes således:»

Så kjem punkt 1, 2, 3 o.s.b. Det er klart gjeve uttrykk for at ein prøver å tolka motiva hjå dei menn som var med på rådleggjinga i desse jurnidagane og seinare. Og medlemene av presidentskapet var og medlemmer av Stortinget, og når dei handla og etter alles oppmoding skulde handla som presidentskap, var det i fyrste rekkje, måtte dei rekna, ut frå dei plikter som dei meinte medlemene av Stortinget skulde ha. Men motiva står – som det er klart uttrykt i det eg siterte – som motiv for dei som var med på forhandlingane. Det er klart at desse spesielle motiv som refererer seg til situasjonen i midten av juni 1940, hadde mindre aktualitet som motivering når vi kom i september. Eg kan ikkje skjønna at det er nokon grunn til å ta ut dei orda.

Presidenten: Presidenten ville gjerne uttale ønsket om at de representanter som hadde bemerkninger å gjøre, skulle henvende seg til medlemmer av presidentskapet underhånden, idet det sier seg selv at en redaksjonell debatt om et dokument undertegnet av fem navngitte menn, er meget vanskelig for ikke å si ugjennomførlig i en stor forsamling. Men dokumentet har jo den store betydning at det kan være naturligt at ethvert medlem av Stortinget som har lest det, har impulser eller antydninger til forslag som kunne nevnes for de herrer som har undertegnet dokumentet. Det står for deres regning, slik som understreket av hr. Valen, hvilket naturligvis ikke forhindrer at Stortinget kan føle seg mer eller mindre implisert ved de enkelte ytringer; men jeg skulle anse det for ugjørlig å ta en alminnelig redaksjonell debatt her. Jeg vil gjerne be hr. Valen, som har forestått trykningen eller revisjonen, å drøfte med sine kolleger henstillinger som måtte komme herfra.

Chr. L. Jensen: På side 14 er inntatt resultatet av de voteringer som fant sted i gruppen. Til spørsmål 3 opplyses at voteringen bortfalt, men til spørsmål 4 at 96 stemte ja og 34 nei. Jeg vil gjøre oppmerksom på at i høyres grup-

pe bortfalt voteringen over begge disse spørsmål, idet vi mente at det ikke var noen grunn til å uttale seg om et helt hypotetisk forhold. Jeg vil derfor spørre de herrer presidenter som har underskrevet dette dokument, hvorledes det resultat har fremkommet at 96 stemte ja og 34 nei.

Monsen: Jeg må slutte meg til hr. Natvig Pedersens henstilling om at de tre ord «for Stortingets medlemmer» må gå ut. Jeg kan ikke forstå at det svekker noe av det som de fem underskrivere har ønsket å bringe fram for offentligheten. Hr. Sundt nevnte i går at etter hans notater var iallfall et av de tallene som er gjengitt på side 14, feilaktig. Også etter mine notater ser det ut som om det der er feil – kanskje på to steder, men det er jeg ikke helt sikker på. Jeg skulle derfor ville henstille at tallene går ut; framstillingen vil ikke lide noe ved det, og hvis det er vanskelig å komme til det riktige resultat, ville det jo være best å fjerne det som det er usikkerhet om. Jeg henstiller at det må bli gjort.

Lavik: Eg har nettopp fått lese gjennom dokumentet, og eg er ikkje nøgd med det som vert sagt der. Det er vel sjølv sagt slik at det står for underskrivarane si rekning, men når det nå skal gjerast vedtak om at det skal prentast, ligg det vel noko av ei godkjenning frå Stortinget i det, og eg kan ikkje vera med på å godkjenne det, slik som det ligg føre. Eg kan ikkje uttala meg um heile dokumentet, for det er ting som eg kjenner svært lite til, men eg tenkjer serskilt på det som gjekk for seg dei septemberdagane då stortingsgruppene var samla her i Oslo. Det er det skrive om i dokumentet på side 14 og 15, serskilt på dei tvo sidene. Heile dokumentet er på 22 sidor, og det som gjekk for seg her i Oslo i septemberdagane i 1940, det er det spandert tvo sidor på, og då vart det halde mange møte. Det vart halde mange møte i gruppene, og det vart halde mange møte i Regjeringsbygninga med det vesle utvalet som var teke frå stortingsgruppene, presidentskapet og visse medlemmer av Administrasjonsrådet. Det er ikkje rimelig å venta at det kan verta ei fullnøgjande melding frå dei mange møta som då vart haldne, berre på tvo sidor i dette dokumentet. Eg meiner at den meldinga gjev ikkje noko korrekt bilete av det som gjekk for seg der; difor kan ikkje eg vera med på å røysta for at dokumentet vert gjort kjent, slik som det no ligg føre, for eg kjenner det slik at Stortinget då er med og godkjenner sjølve dokumentet.

Om desse tala som har vore nemnt, og som står på side 14, vil eg segja at så langt som eg nå kan røkja etter, trur eg at dei er rette, men

likevel so verkar dei misvisande for di alt ikkje er teke med. Om det var slik for høgare at dei sa at avrøystinga falt bort i spørsmål 3 og 4, det er eg ikkje sikker på, eg synest hugsar at det sto «som i 1» og «som i 2». Det kan godt henda at eg minnest feil, men slik står det for meg. Elles trur eg at 4. gjev det nokolunde korrekte bilete, så vidt eg hugsar det. Men eg vil gjera merksam på at eg veit at det var ein del av stortingsmennene som sa klårt og sterkt frå at den røystinga som dei då var med på, ho var ikkje bindande. For det lå føre berre spørsmål, og før dei ville gjeva noko bindande avrøysting, ville dei sjå det i framleggsform, ikkje berre i spursmålsform. Og straks dei fekk sjå det i framleggsform, stelte dei seg på den andre sida. So faktisk var det ikkje ei slik stemning mellom mennene i stortingsgruppene som tala der gjev uttrykk for. Eg ville berre ha sagt dette.

Presidenten: Presidenten vil bemerke at i en beslutning om offentliggjørelse av dokumentet ligger der selvsagt ikke noen godkjenning fra Stortingets side av noe som står i dokumentet, men alene et uttrykk for at Stortinget mener at det er naturlig at denne utredning kan bli studert av det hele folk. Den vil danne grunnlaget for en bedømmelse som eventuelt vil bli foretatt av neste Odelsting og Storting. Det er en helt nøytral tilkjenning av at det, etterat forhandlingene på Elverum og Hamar er offentliggjort, ikke er noen hensyn som stiller seg hindrende i veien for en offentliggjørelse. Men selvsagt vil det være en vinning om redegjørelsen er således at der ikke blir noen offentlig diskusjon baketter, hvorunder man drar i tvil de enkelte faktiske anførsler.

Valen: Om desse spesielle tala på side 14 ligg det føre eit referat frå forhandlingane av dr. Brodersen. Det er ikkje heilt, det kan på mange måtar vanta noko, serleg frå fyrste delen av forhandlingane, i juni, for di at der gjev det seg av med å referera utsegner frå einskilde i møte som dr. Brodersen berre for ein del kunne vera med på; han hadde også anna arbeid for seg. Men frå sjølve desse forhandlingane i september der er det ikkje referert utsegner frå dei einskilde, der er det ikkje det slag referat. Der var det til stades stenografar, men stenogramma er ikkje reinskrivne, og dei er komne bort, så vi har dei ikkje nå. Det som står i referatet frå dr. Brodersen, er berre summane og klare vedtak. Her gjeld det røystingane i stortingsgruppene tysdagen den 10 september. For det var kravt at ein straks skulle svara korleis ein stelte seg til desse spørsmåla. Styra var samla måndagen den 9de; men

den 10de var stortingsmennene kalla inn til møte. Alle var ikkje komne, slik som det går fram av dette, 96 og 34, i alt 130, var til stades. At desse tala, som står klårt og greitt, og som er dei einaste tala i dette dokumentet frå dr. Brodersen, er rette, er det ingen tvil om. For dei var grunnlaget for det svaret som presidentskapet skulle gje tyskarane. Desse tala er gjevne att på denne måten, og etterpå står det:

«Det var således alminnelig flertall ved punkt 2 og kvalifisert flertall ved 4.»

At hr. Chr. Jensen synest å hugsa at høgre ikkje ville svara på spørsmål 4, kan eg einast forklåra på den måten at høgre frå fyrst av tok det standpunktet. Men det vart kravt at det skulle vera svar på alle spørsmåla, for vi måtte ha greie på det, og det vart gjevi svar frå alle gruppene, og det som står her, er summen av røystingane for dei 130 som då var til stades. Ein annan ting er at det i dagane seinare, etter kvart som det kom fleire stortingsmenn til stades, vart andre voteringsresultat; men dei talde ikkje for så vidt, for di svaret til tyskarane alt var gjevi. Det var også sume som seinare ville gjera brigde i si røystegjeving, det er så; men dei tala som står her, og som refererer seg til den 10de, dei er utan tvil heilt korrekte.

Natvig Pedersen: Jeg tror ikke det kan sis å være noen sensur eller noen undertrykking av det frie ord om de tre ordene som jeg har nevnt, går ut. Jeg finner det helt riktig og helt naturlig at presidentskapets medlemmer har ønsket å gi denne framstilling. Og jeg finner det også forståelig at de til denne framstilling har knyttet et avsnitt om motiver, som skal forklare deres egne motiver. Hvis det da i en slik framstilling er kommet inn feil, som det er antydnet her, feil som de kanskje ikke har villet eller kunnet rette, så faller det tilbake på dem selv. Men jeg mener at Stortinget eller dets flertall har full rett til å si at de fem medlemmer av presidentskapet ingen rett har til å fortolke våre motiver. De kan klarlegge sine egne motiver, men de har ingen rett til å fortolke andres motiver. Av den grunn mener jeg at det er riktig å stryke de tre ordene, og jeg vil ta opp forslag om at de tre ordene går ut.

Moseid: Jeg skal først bekrefte riktigheten av hva hr. Valen har anført her om de tall som er anført på side 14. De har som sitt grunnlag rapporter fra hver enkelt gruppe, meddelt i samlet presidentskapsmøte hvor da oppsummeringene ble foretatt og deres riktighet kontrollert. Derom kan der ikke være noen grunn til å nære tvil. Med hensyn til hr. Natvig Pedersens forslag må jeg erkjenne at det etter

mitt skjønn savner ethvert grunnlag. Det er av hr. Natvig Pedersen selv erkjent at en slik forpliktelse følte alle Stortingets medlemmer, og så står det her: «å gjøre det som var mulig.» Og det framgår meget tydelig av innstillingen på flere punkter, bl.a. nettopp på side 14, hvor det viser seg at det er et mindretall og et flertall, at det var forskjellige meninger om hvor langt det var mulig å gå. Dermed bortfaller så vidt jeg kan skjønne enhver rimelig grunn for en prosedyre på dette punkt. En annen sak er det hvis det er noen som ønsker fremdeles å forholde almenheten kjennskapet til hva der faktisk foregikk. Da forstår jeg jo at man helst ønsker å stemme mot offentliggjørelse.

Presidenten: Presidenten vil bemerke angående det formelle spørsmål at man kan vanskelig her fremsette forslag om å stryke eller endre ord i et dokument som er undertegnet av 5 navngitte menn. Derimot kan man selv sagt oppta forslag om at dokumentet ikke bør offentliggjøres hvis de ord finnes der. Men angående redaksjonen må man nøye seg med en henstilling til undertegnerne.

Hammerseth: Når jeg forlangte ordet, var det i anledning av det samme som andre har vært inne på her. Det er det siste tallet som står på side 14, jeg protesterer mot. Er det tallet riktig, er vi holdt feil underrettet rundt om i gruppene under avstemningen. Jeg noterte fra første stund av alle voterings som vi fikk anmeldt i vår gruppe, og konfererte med medlemmer av arbeiderpartiet og medlemmer av venstre hver eneste dag. Jeg kom til et ganske annet resultat, og jeg protesterer mot at det tallet blir stående, og vil ta alle mulige forbehold.

Monsen: Hr. Valen sa at det ikke hersket tvil om at disse tall var riktige. Det er jo nettopp det vi har gitt uttrykk for at det ikke bare er tvil om det, men at det er enkelte av oss som er helt overbevist om at tallene, iallfall på ett punkt, ikke er riktige. Jeg vil bare minne hr. Valen om det første møte som fant sted mellom utvalget fra de forskjellige partier og presidentskapet, hvor venstre med sine representanter, hr. Peersen og hr. Stray, opptok en langvarig og temmelig heftig diskusjon med presidentskapet om grunnlaget for de tall som var oppgitt. I det møte framkom - etter hva presidentskapet selv opplyste at det hadde underrettet tyskerne om - et annet tall enn det som står under IV.

Chr. L. Jensen: Det står uttrykkelig på side 14:

«Neste dag, 10 september, ble stortingsgruppene forelagt følgende 4 spørsmål til votering:»,

og så står svarene der. Det er etter min sikre erindring helt på det rene at vi ikke stemte over hverken spørsmål 3 eller 4. Det foreligger notater om dette, og det er ikke bare meg som husker det, det er flere i gruppen. Jeg forstår derfor ikke hvorledes man uten videre kan si at resultatet er 96 ja og 34 nei. Jeg husker meget vel at hr. Lykke ønsket at vi også skulle votere over nr. 3 og 4, men at det så ble gjort gjeldende fra flere hold at man ikke hadde stemt slik som man egentlig ønsket, men hadde stemt på grunnlag av misforståelser under voteringen over spørsmål 1 og spørsmål 2, og at man ønsket å innta et annet standpunkt. Jeg husker så at jeg – foranlediget bl.a. av dette – selv foreslo at voteringene over disse spørsmål skulle falle bort, og det ble også resultatet. Da er det ikke riktig at det står slik som det gjør, og blir dokumentet offentliggjort i den foreliggende form, vil det jo bare foranledige at vi blir nødt til å ta avstand fra det. Jeg vil henstille at det her forsøkes en endring. Jeg beklager at jeg ikke kunne gi disse meddelelser i går, men jeg hadde da ikke funnet det fornødne grunnlag som jeg visste jeg hadde, for å kunne si det jeg her har sagt.

Stray: Jeg anser offentliggjørelsen av dette dokument fra de fem medlemmer av presidentskapet for å være av vidtrekkende betydning for Stortingets stilling og anseelse i det hele folk. Nå har vi gjennom en rekke år vært utsatt for angrep fra mange kanter. Vi måtte sitte og høre på rikskommissar Terboven holde sin tale og framkomme med sine hånlige bemerkninger om Stortingets medlemmer. Vi så i nazi-pressen offentliggjort det ene dokument etter det annet og kommentarer over disse som satte Stortinget i et meget dårlig lys, ikke bare her i landet, men kanskje utover hele verden. Det er på tide at det blir sagt et ord til forsvar for Stortinget, og jeg mener også til forsvar for presidentskapet. Vi har ventet lenge på at dette forsvar skulle komme. Folk utover landet har stilt seg spørrende. Overalt hvor Stortingets medlemmer er kommet, er de stilt spørsmålet: Hvordan kan dette henge sammen?

Det er heller ikke tvil om at den stilling en rekke framtredeende enkeltpersoner har tatt overfor Stortinget, ikke har bidratt til å høyne Stortingets anseelse i folket. Nå må det svares. Det er naturlig at de fem medlemmer av presidentskapet som har stått i skuddlinjen, nå vil slå igjen.

På den annen side er det klart at en utredning fra disse fem medlemmer, som en må si -

når det skal felles en dom over alt dette – står i en partsstilling, neppe kan gi en så objektiv framstilling at den kan ventes godkjent av alle dem som har vært opptatt med eller blandet inn i disse forhandlinger, selv om jeg føler meg forvissert om at presidentskapets fem medlemmer har bestrebt seg på å være så objektive som mulig. Jeg får det inntrykk ved gjennomlesningen av dokumentene at presidentskapet har vært omhyggelig med å få fram det som det mener kan tjene til sakens belysning. Men vi må som sagt ikke derfor gå ut fra at alle som har tatt del i disse forhandlingene, vil finne framstillingen tilfredsstillende for seg. Jeg var også til dels med i forhandlingene, og jeg vil nok si at jeg mener framstillingen på enkelte punkter kunne utdypes, at det kan være faktiske opplysninger som jeg kunne ha ønsket å få frem hvis man skulle belyse hele saken.

Det er også folk utenfor Stortinget som har vært med i forhandlingene, jeg nevner biskop Berggrav og høyesterettsjustitiarius Paal Berg; også deres stilling berøres i denne framstilling. Skulle vi være trygge for at framstillingen skulle stå for en kritikk fra det hold, måtte den forelegges disse herrer og andre som har deltatt i forhandlingene. Men så lenge kan vi ikke vente.

Det ville være naivt å tro at den framstilling som nå legges fram fra fem medlemmer av presidentskapet, ikke blir gjenstand for diskusjon. Vi må tvert imot være klar over at med en gang dette dokument framlegges, vil det bli en livlig debatt om det. Men den debatt må komme. Under disse omstendigheter må vi som har vært med i forhandlingene, og alle Stortingets medlemmer som har deltatt i voteringene, ta det standpunkt at denne framstillingen selvsagt står for de fem underskrivernes regning.

En annen sak er det at presidentskapets fem medlemmer må være klar over at når de framlegger denne framstillingen og også tar med et kapittel som heter «Motiver og tilbakeblikk», så er det meget nærliggende å tro at presidentskapets motiver blant folk vil bli oppfattet som et uttrykk også for stortingsmennesenes motiver, d.v.s. de stortingsmenn som har stemt sammen med presidentskapet. Derfor må redaksjonen av disse ting være meget omhyggelig. Og jeg vil nok si, jeg tror at enkelte punkter i dette avsnitt «Motiver og tilbakeblikk» kunne ha vært noe heldigere avfattet. Jeg er oppmerksom på at vi her ikke kan gi oss til å diskutere enkeltheter. Når hr. Natvig Pedersen foreslår tre ord strøket, kan jeg forstå at han mener å finne et grunnlag for det; men skal vi begynne med disse rettelser, kommer vi for langt av sted. Jeg vil da snarere

be de fem medlemmer av presidentskapet, når nå framstillingen først skal revideres, heller vente et par dager med offentliggjørelsen, – vi har nå fått offentliggjort dokumentene om forhandlingene på Hamar og Elverum – og da kanskje få redaksjonen, om jeg tør si det, noe bedre.

Jeg vet forresten ikke om det er adgang til å nekte presidentskapets fem medlemmer å offentliggjøre denne redegjørelse når forhandlingene på Hamar og Elverum er offentliggjort, det er jo det som har stått i veien for offentliggjørelse at framstillingen henviste til forhandlingene fra et hemmelig møte. Det er ganske klart at presidentskapets fem medlemmer og vi andre som har deltatt i forhandlingene, har rett til å opplyse almenheten om det som er foregått.

Hva angår det spørsmål som er reist om stemmetallene, så bør også det omhyggelig gjennomgås på ny, så det ikke, når dette første gang skal offentliggjøres, skal komme ut et tall som kanskje ikke er riktig. Jeg noterte under disse forhandlingene tallene som ble oppgjort fra de enkelte partiers representanter, etter som de kom inn. For høyres vedkommende var de opplysninger som ble gitt av den representant som kom tilbake fra høyres gruppemøte følgende: På spørsmål 1 hadde 23 stemt nei og 8 ja, på spørsmål 2 16 nei og 15 ja. Til spørsmål 3 het det: Ikke votert og til spørsmål 4: Ikke votert.

Valen: Med omsyn på disse voteringane vil eg på nytt streka under den ting at det som er nemnt her, er voteringsresultatet den 10de, den fyrste dagen som medlemene av gruppe- ne var inne. Når hr. Monsen t.d. taler om eit møte i den sams nemnd der hr. Peersen og hr. Stray konstaterte at dei tidlegare tala ikkje var rette, prover nettopp det at han der refererer til eit seinare møte. Men her er det dei fyrste tala det er tale om, det som er grunnlaget for meldinga frå presidentskapet til tyskarane. Det syner nettopp at det *ikkje* referer seg til seinare røystingar. Og, som eg sa, her er det tale om 130 medlemer, seinare kom det fleire til. Og, som eg også sa, var det sume av desse medlemene som seinare ynskte å røysta annarleis enn dei fyrst hadde røysta. Men dette talet var grunnlaget for det som presidentskapet melde frå til tyskarane, og det var på grunnlag av det at presidentskapet skreiv at det er kvalifisert fleirtal for det som står i punkt 2 eller punkt 4. Eg er så trygg på at dette er rett, fordi referata vart gjevne i det sams møte, i det møtet er tala summert opp, og like etter det møtet vart det sendt skriv til tyskarane. Når hr. Hammerseth refererer til tal han

har fått oppgjevne under konferansar med dei og dei gruppene, er til det å segja at desse konferansane, som vi veit, gjekk på ei veke, og vi heldt på med røystingar kvar dag ut etter, og det som har brent seg fast i minnet, er då sjølvstalt seinare tal. Her segjer vi berre den enkle ting, det som var offisielt innrapportert frå gruppene i det sams møte den 10de, og om at det talet er rett, er eg ikkje i tvil.

Som sagt, det er svært ulukkeleg at det stenografiske referat av dette sams møte av utsendingar frå dei einskilde gruppene ikkje kan rekonstruerast i dag. I alle fall har vi ikkje hittil kunna det, og dr. Brodersen, som var vår sekretær og som gjømde arkivet, er ikkje enda komen tilbake til landet. Han måtte reisa til Sverige. Eg vil oppmoda stortingsmedlemene om å lita på at det som her står, er rett om det som det refererer seg til. Desse ting skal, som vi veit, granskast, og det vert rikt høve for dei einskilde stortingsmedlemmer til i tilfelle seinare å koma med rettingar. Men eg trur ikkje at det har noko føremål å leggja desse mange seinare tal fram for ålmenta. Dette er berre eit bilete av korleis det var på det tidspunkt. Det heile resulterte, som vi veit, ikkje i noko. Ved det som til slutt vart avgjerande stod alle gruppene samrøystes, nemleg om å avvisa det kravet som tyskarane sette fram for at ein skulle koma til ei semje. Eg trur ikkje at slikt krangel om tal som ein hugsar eller har notert til ymse tidspunkt, er føremålstenlegt. Dersom desse ting skal granskast, og eg går ut frå at dei skal det, er det høve for alle stortingsmedlemer til å segja frå om dei ting. Alt det materiale som kan skaffast til rette etterpå, blir då lagt fram, og det heile blir set i samanheng.

Eg hadde tenkt at merknadene frå hr. Natvig Pedersen skulle falla bort når eg opplyste korleis dette skal lesast, og dersom hr. Natvig Pedersen les dokumentet, er det uskjønande for meg at han kan halda fast på det han sa. Det står at «hos de menn som var med på å ta ansvaret for forhandlingene med tyskerne, antas» motiva å vera desse. Det refererer seg til forhandlingane i juni, og mellom forhandlingane var medlemer av Stortinget, medlemer av styra for dei politiske parti og medlemer av organisasjonar som galdt heile landet. Det er sagt her at det som er nemnt, er dei motiv som «antas» å vera til stades for dei som var med på forhandlingane, det er berre den enkle ting. Skal vi nå gå rundt og spørja om det mellom førarane for næringsorganisasjonane og så kan ha vori ei anna meining om spørsmålet? Det er ikkje det det gjeld. Det som er nemnt, er korleis det måtte ta seg ut for dei som var med og forhandla.

Førre: Jeg tviler ikke på at det er på grunnlag av de beste hensikter at man her vil forsøke å berge Stortingets anseelse, og det er vel på de samme motiver som da det i sin tid het, at det er vel bedre at ett menneske dør enn at hele folket forderves. Man kan jo utlevere disse presidentene og derved kanskje berge noe av Stortingets anseelse. Men jeg er enig med presidenten i, at det går anstendigvis ikke an for oss å redigere hva presidentskapet under-skriver som sin oppfatning. Det ville være noe så ekstraordinært at selv dette Storting ikke kan innlate seg på det. Jeg har inntrykk av at det holder på å utvikle seg her det samme som i noen år har utviklet seg i Nasjonal Samling, at det var noen som gjerne ville ro seg i land, og som meldte seg inn i roklubben, som det ble sagt spottende. Jeg har inntrykk av at det er noen av Stortingets medlemmer som har meldt seg inn i roklubben nå for å utlevere presidentskapet og søke å berge sitt eget skinn. Men hvis denne diskusjon kommer i pressen siden, og at den eneste riktige oppfatning skal være at forhandlerne skal dømmes, så må jo disse folk være klar over at de går i graven sammen med presidentskapet. Jeg er blant dem som meget lett kunne ro meg i land i dette spørsmål. Jeg kom inn til byen som jeg kom til Stortinget nå, uten gruppe, og jeg måtte skrive til presidentskapet og si, at hvis jeg ikke nå fikk en orientering over hva som virkelig forelå, reiste jeg hjem igjen. Og omsider fikk jeg da noen trykte eller maskinskrevne dokumenter – jeg husker ikke så nøye – men jeg fikk ikke de orienteringer som de forskjellige grupper hadde fått som hadde hatt representanter i underhandlingene tidligere. Men jeg akter ikke å ro meg i land på dette område. Jeg vil stå solidarisk med presidentskapet, fordi jeg vet at vi var i en ganske annen situasjon, da disse underhandlinger pågikk, enn den som vi senere kom opp i. Man må heller ikke glemme at Sovjet-Russland sto utenfor krigen på det tidspunkt, og man visste jo ikke sikkert hvordan forholdene ville utvikle seg. Man skal ikke glemme Finnlandskrigen, hvor Norge opptrådte på en utfordrende måte, og ikke minst regjeringspartiet og spesielt dets hovedorgan. Man visste ikke hvorvidt forholdene kunne tvinge russerne inn i våpenfelleskap med tyskerne, og vi kunne da heller ikke godt vite hva landets skjebne ville bli. Jeg tvilte ikke på hvor Russland ville stille seg, og det ga jeg ved mange leiligheter uttrykk for; men det var naturlig at mange var tvilende i så henseende.

Jeg er – som før nevnt – enig med presidenten i at noen redaksjonsendring kan vi selvfølgelig ikke foreta.

Bergsvik: Det er klart at disse motiv, som presidentskapet sjølv har gjort merksam på, står for desses eiga rekning. Men på den andre sida er det vel også klart for oss som var med den gongen, når me minnest tilbake, at alle disse motiv var framma den gongen i ordskiftet, og fleire motiv med. Eg for min del minnest godt at eg hadde andre motiv for mi røysting enn dei som her er nemnde, og det var vel og tilfellet med mange andre. Difor trur eg ikkje, når vi nå prøver å dra oss til minne det som hende den gongen – og det har dette dokumentet hjelpt oss svært godt til – at det ikkje bør vera ulike meiningar om at alle disse motiv var framme og vart nemnde i ordskiftet, og, som sagt, mange andre.

Med omsyn på desse røystingar som det blir ordskifta om, vil eg segja at eg og var med i desse sams møte mellom gruppene. Eg hadde også notat. Dessverre har eg lagt dei att heime, det syner seg nå. Men av desse tala som det har vori ordskifta om så mykje her, er det eit tal som eg meiner å vera heilt viss om er rett, og det er dette talet 96; for det vart det ordskifta om så mange gonger, det vart lagt fram så mange gonger på kross og tvers at dersom det er noko tal eg er viss om er rett, er det det. Derimot veit eg ikkje om talet 34 er rett; for eg har ikkje kjennskap til kor mange det var til stades den gongen; men talet 96 er det ordskiftast om så mange gonger at eg trur presidentskapet har rett i at det er korrigert så sterkt at det kan det ikkje vera tvil om. – Det er det eg har å segja om dei ting.

Mjaavatn: Det er nevnt fra flere talere at de tall som er anført her på side 14 vedrørende avstemningene om disse spørsmål, ikke er riktige. Jeg hører til dem som mener at her er feil. Hr. Valen forsikrer at tallene er rette, men det hr. Valen kan forsikre, er bare at det som var innberettet til presidentskapet vedrørende avstemningene er riktig angitt her. Nå vil jeg ikke påstå at der fra noen gruppe med vilje er innberettet feilaktige tall til presidentskapet, det er selvsagt ikke gjort; men jeg mener at under det virvar som rådet under disse møter, og ved den noe uformelle måte som det ble gått fram på, er det i høy grad menneskelig og forståelig om der kunne innsnikke seg feil. Jeg forstår derfor ikke at man ikke godt kan sløyfe de eksakte tall her, for framstillingen vil jo ikke dermed tape noe, og jeg kan ikke skjønne at den etterpåprosedyre som man vil få om disse tall, hvis man tar dem med her, tjener til noen ting. Jeg er, som sagt, overbevist om at her foreligger feil.

Sjøli: I den uke som gikk forut for Stortingets sammentreden nå la jeg merke til at folk utenfor Stortinget var begynt å befatte seg nokså meget med dette som hadde foregått i september 1940. Det var det samme hvem jeg møtte av dem jeg kjenner, så spurte de: Var du nei-mann eller ja-mann i september 1940? Det spørsmål har jeg aldri fått før på de fem år. Jeg svarte til det, at det ønsker jeg ikke å uttale meg om, for jeg synes ikke det var noen som helst grunn til nå å komme og slå seg for sitt bryst og si, at Herregud, jeg har da ikke noe med dette. – Jeg kan godt si det her, og det vet de som var med i vår gruppe at jeg stemte mot alle slags forslag dengang; for jeg mente at alle underhandlinger med tyskerne var stikk i strid med det vi hadde foretatt oss i Elverum i siste møte og med siste beslutning. Jeg syntes det var en forbrytelse å forhandle med tyskerne i det hele tatt.

Det var også mange ting i dokumentet som jeg ikke liker. Det står blant annet der, at når man skulle underhandle med tyskerne, måtte en jo ha for øye enten tyskerne hadde utsikt til å vinne krigen eller ikke. Det synes jeg er en formastelig ting. Det kaller jeg rent ut den rene mærrabytterpolitikk. All den tid vi hadde en regjering sittende i London, som var i krig med Tyskland, syntes jeg det var nesten formastelig at vi skulle ha det som grunnlag for forhandlingene, hvorvidt tyskerne hadde utsikt til å vinne krigen eller ikke. Jeg var, som sagt, en av dem i vår gruppe og vårt parti, som var aller verst mot presidentskapet. Jeg gikk så langt at jeg sa at jeg hadde ingen tillit til det. Men nå har disse fem år ikke gått helt over mitt grå hode uten at jeg har fått tid til å tenke meget på dette, og i dag unnskylder jeg presidentene, for det viser seg etter hvert som vi gransker de forskjellige ting, at de hadde mange hundre dårlige rådgivere i og utenfor tinget, og nå mener jeg at nå får vi ta det som påfølgende. Vi får ta den kritikk som Stortinget formodentlig får, og som kanskje ikke blir så liten, og så får ikke den ene gå fram som fari-særen og si at Herregud, jeg kjenner ikke de mennesker de taler om. Det går ikke an. Vi får ta den kritikk som kommer.

Natvig Pedersen: Etter presidentens opplysning har jeg ikke adgang til å fastholde mitt forslag. Jeg må derfor nøye meg med en inn-trengende henstilling til presidentene om å stryke de 3 ord, idet jeg for min del protesterer mot at presidentene har noen som helst rett til å fortolke mine motiver. Og etter det som hr. Valen sa, tror jeg jeg tør regne med at han vil akseptere dette. Han sa at det er det som står her som gjelder. Han understreket at det i innledningen er sagt at dette er presi-

dentskapets motiver, og det er rett. Men når det så videre står her på side 18, at «det måtte da framstille seg som en plikt for Stortingets medlemmer», så kan han heller ikke nekte for at han der har tillatt seg å fortolke stortings-medlemmenes motiver. Det er bare det jeg mener er uriktig, og jeg skal derfor slutte med denne min henstilling om at man stryker de tre ord.

Wright: Jeg uttalte i går at jeg syntes man skulle vente med offentliggjørelsen av dette dokument til samtlige dokumenter kunne offentliggjøres samtidig, og jo mere jeg leser dokumentet, og jo mere jeg hører på denne debatt, desto mere blir jeg bestyrket i at så bør skje. Det henvises på side 12 under «Videre forhandlinger» til det utrykte referat som ble istandbrakt av Stortingets kontor. Jeg går ut fra at dette utrykte referat blir offentliggjort i og med dette dokumentets offentliggjørelse. Jeg tror nemlig det er meget nødvendig, for at man kan få et mer allsidig inntrykk av det som foregikk. Jeg er dog også med hensyn til det referat i sterk tvil om både hvorvidt det er korrekt i alle detaljer, og hvorvidt det er helt fyldestgjørende. Jeg vil gjerne ta det forbehold allerede i dag. Det er imidlertid i det av dr. Brodersen [og] biskop Berggrav utarbeidede referat en annen oppfatning av visse ting som skjedde enn det som er kommet til uttrykk i dokument nr. 1. Jeg vil få lov til å nevne et punkt, fordi jeg i ethvert fall tror at det var meget skjebnesvangert under forhandlingene i juni måned. På side 7, spalte 1, står det i tredje siste avsnitt: «Etter konferansen» – som ble holdt oppe hos dr. Delbrügge den 17 juni kl. 16 –

«hadde forhandlerne et møte hvor også enkelte av Administrasjonsrådets medlemmer samt høyesterettsjustitiarius Berg og biskop Berggrav var til stede. Det ble under denne konferanse av biskop Berggrav framsatt et forslag som forutsatte at det straks kunne oppnås fred med Tyskland, sålydende:»

Så kommer forslaget, og det munner ut i at Stortinget skal sammenkalles for å erklære både at fullmakten av 9 april er ugyldig, og likeledes at regjeringen Nygaardsvold ikke lenger har Stortingets tillit, og at man skal få et riksråd, som skal utføre kongemaktens funksjon. Så står det videre på side 7, annen spalte:

«Presidentskapet mente at fredsslutning under de rådende forhold kunne medføre lite beregnelige konsekvenser for oss, men gikk dog med på – under protest for enkeltes vedkommende – at Berggrav underhånden for egen regning undersøkte hos dr. Delbrügge» osv.

I den konferanse som ble holdt om aftenen den 17 juni, ga biskop Berggrav referat av sitt besøk hos dr. Delbrügge. Det framgikk ikke av det referat at der hadde vært noen forhåndskonferanse om hans henvendelse og at biskop Berggrav i virkeligheten opptrådte med et oppdrag fra presidentskapet og Paal Berg. Første gang jeg fikk vite det var i november måned 1940, da jeg fikk se biskop Berggravs og dr. Brodersens referat. Jeg stusset meget ved det; men dengang var det andre ting som hadde større interesse enn referatet av ting som allerede da var historie. Men i dette referat, som er utarbeidet av biskop Berggrav og dr. Brodersen står det for det første intet om at det var flere av Administrasjonsrådets medlemmer som var til stede, det er kun Paal Bergs navn som er nevnt. Enn videre står det der, at under behandlingen av biskop Berggravs forslag ble man enig om at han skulle rette henvendelsen; Moseid hadde dog betenkeligheter. Det står intet i det referat om at det var under protest for enkeltes vedkommende. Jeg vil nevne det; for jeg tror at det er et av de punkter som kommer til å bli sterkt fremme i den alminnelige diskusjon om hvorvidt det var korrekt og riktig, det som ble gjort av presidentskapet og flere av forhandlerne. Jeg vil også si at jeg synes det hadde vært heldig at det allerede i dette dokument nr. 1 var framkommet et mere fyldig referat av hva som foregikk på Grand Hotel hos dr. Delbrügge natten til den 18de. Referatet er meget kortfattet. Det står intet om hvem det var som møtte opp der for å treffe dr. Delbrügge, det er kun fylkesmann Christensens navn som er nevnt. Jeg tror det blir spørsmål om det; jeg tror man vil ha fullstendig rede på alt det som foregikk i og omkring disse forhandlinger, og jeg tror det er uheldig at ikke referatet av det hele, når det nå skal offentliggjøres, blir så fyldig som det er mulig. Jeg vil gjenta, at jeg går ut fra at det utrykte referat som er utarbeidet av biskop Berggrav og dr. Brodersen, blir tillatt offentliggjort i og med offentliggjørelsen av dokument nr. 1.

Så vil jeg til slutt si at jeg synes det er beklagelig å sitte her i denne sal og påhøre hr. Førres uttalelser. Jeg synes det er litt av en uhyrlighet, når man henviser til som beveggrunn for meninger i juni måned og sommeren 1940 at Russland dengang ikke var med i krigen. Jeg vet at det var mange som ikke var nasjonale den 9 april 1940. En del av dem ble det den 22 juni 1941, de øvrige har dessverre gått helt inn i nazismen og N.S. Men jeg vil gjerne si at jeg regner ikke som en god nordmann og regner ikke som en god nordmann og regner ikke som en nasjonal nordmann en mann som først ble nasjonal og norsk den 22 juni 1941.

Lavik: Nei, eg er ikkje mellom dei som vil kasta all skuld over på presidentskapet og på den måten vera med å berga Stortinget. Eg meiner at presidentskapet står med sitt ansvar og Stortinget får stå med sitt ansvar. Eit stykke på veg må dei vel dela ansvaret, men ansvaret fell elles ulikt på presidentskapet og Stortinget. Men eg trur eg må gjeva presidentskapet rett i den talsummen som har vore så omstridt her. Eg var med oppe i regjeringsbygninga då dei vart opptalde dei resultat som låg fyre frå dei ymse stortingsgruppene. Det var eg som sat og talde opp, og eg hadde ved sida av meg folk som kontrollerte. Ein av dei som eg trur sat ved sida av meg, var hr. Førre, i all fall sat han så nær at han kunne kontrollera. Vi var fleire som gav opp, eg trur eg var ein som vart *høyr*d når vi gav opp tala til presidentskapet. Eg har ikkje tala her – eg har dei med i Oslo – men eg har rekonstruert tala på papiret mitt, og eg ser at det svarer heilt ut med det som ligg føre i dokumentet. Då har eg tala slik at når det gjeld *ja*: det er 51 fra arbeidarpartiet, det er 16 stykke frå bondepartiet, frå høgre er det 15 stykke, frå vinstre er det 12 og frå kristeleg folkeparti er det 1, og så er det hr. Førre sitt parti, det er 1. Dette vert til saman 96 ja. Og når det gjeld *nei*, så er det 9 røyster frå arbeidarpartiet, ingi frå bondepartiet, det er 16 frå høgre, 8 frå vinstre, og så er det 1 frå kristeleg folkeparti. Det vert 34. Eg trur vi skal gjeva presidentskapet rett i dei tala i dag, så langt som det gjeld sjølve tala. Eg er sjølv overtydd om at den oppteljinga var rett etter dei ting som skriftleg låg føre. Når det gjeld høgre kan eg gjerne vera med å koma advokat Jensen i møte eit godt stykke på veg. Det kan gjerne henda det var slik at dei ikkje hadde røysta over dei tvo alternativ, men etter dei opplysningar som då låg føre, og som vi gjekk ut frå, var det slik at vi rekna røystinga på punkt 1 og 3 for å vera det same, og på punkt 2 og 4 for for å vera det same, og då skulle dette slå til. Men eg er litt undren over å lesa i dokumentet og høyra i dag at dei rekna dette her for å vera kvalifisert fleirtal, for så vidt som eg hugsar frå det møtet i regjeringsbygninga, så vart det ikkje rekna slik då. Eg synest sikkert å hugsa, og eg trur det er heilt ut korrekt, at den mannen som då presiderte, han sa då denne opplysninga vart gjevi, at denne meldinga ber ikkje eg fram til dei tyske styremaktane, og då det var reist protest frå nokon av dei andre og sagt at presidenten hadde plikt til å gjeva den melding som låg føre til dei tyske styresmaktene, tok presidenten oppatt på nytt at han ikkje ville gjeva den melding.

Nå er det ein ting til som er å merka her. Stortinget, eller rettare sagt stortingsgruppe-

ne, vert kalla inn på svært kort varsel, vi skulle vera inne og møta i Stortinget kl. 10 ein tysdag, og vi fekk innkalling om sundagen mange av oss, eg fekk det sundag ettermiddag. Det var svært vanskeleg å møta så tidleg for oss frå Vestlandet, i alle fall for sume av oss, og for dei som budde lenger borte, slik som oppe i Nordland, var det heilt uråd, og dei kom seinare. I eit så viktig spørsmål som dette må ein rekna med at alle som kunne samlast av Stortinget, både representanter og dei eventuelle varamenn som måtte verta kalla inn, *måtte ha høve til å vera til stades*. Dette vil eg segja om sjølve røystegjevinga, den som det har vore strid om her i dag.

Men elles vil eg taka opp att det som eg sa om den meldinga som ligg føre om møtet mellom stortingsrepresentantane og presidentskapet i september 1940, at den meldinga er svært mager, og meldinga er så unøtgjande at eg meiner ho ikkje er korrekt. Vår stilling til dei ymse spørsmål som då låg føre, var svært ulik, vi stod svært kløyvde ikkje berre når det galdt kongeparagrafen, men også når det galdt riksstyret. Det var mange av oss som ikkje ville vera med på å ofra riksstyret, og heller ikkje røra vi ved nokon av dei ting som galdt konstitusjonen. Det som vi kunne gå med på, var å skipa eit riksråd som administrerte det som hadde med det sivile og borgarlege liv å gjera, det var *alt* som vi gjekk med på, og noko anna var vi ikkje med på. Slik var det med fleire av oss.

Så var det også ein ting til som eg synest heller ikkje på nokon måte kjem fram i meldinga. Det er den reising av norsk vilje som det vart di lenger og lenger vi kom fram i dette samveret. Det var såleis ved ei av avrøystingane seinare at partane stod tolleg likt når det var spørsmål om ein skulle gå med på å la kongen treda tilbake til fredsoppgjeret eller ikkje. Såpass sterk norsk vilje hadde det vorte. Slike ting kjem ikkje fram.

Det er og ein annan ting som eg synest eg må ha rett til å segja, og det er at den måten som stortingsgruppene eller stortingsmennene vart orientert på, må ein også kunne kome med kritikk mot. Vi fekk ikkje utlevert noko dokument, sume av oss. Vi skulle koma hit inn, og så skulle vi røysta om visse ting, og så fekk vi ikkje utlevert dokument. Eg bad om det fleire gonger, men eg fekk det samme referert, eg fekk det ikkje skriftleg utlevert, og eg skulle då gå av stad og konferera med mi gruppe om dette utan å ha skriftlege dokument. Eg spurde fleire gonger, og eg vart avvist. Så var det ein av stortingsmennene eg fekk skriva det av hjå så mykje at eg kunne leggja det fram skriftleg. Og dei ymse framlegg som kom seinare dei vart referert, det var

ikkje godvilje frå presidentskapet til å levera det ut; og vi laut gå heller hardt på for å få det utlevert. Og når vi fekk det utlevert og fekk lese det og tenkt over det, var det mange ting som vi var misnøgde med.

Ein annen ting som eg trur og må nemnst her i dag, det er at dei referat som vi fekk av utgreiing eller «betenkning» frå Høgsterett, var og lite fullnøtgjande, eg vil segja dei var misvisande. Når vi ein gong til sist fekk P.M. frå Høgsterett utlevert, kom det fram sterk kritikk for at det ikkje hadde vorte lagt fram før. Ein av dei som kom med dei sterkaste ord i så måte, eller dei ord som verka sterkast og tyngst, det var formannen i høgste, Bærøe. Han sa at dersom dette hadde vorte lagt fram før, så ville hans røystegjeving i sume høve ha vorte annarleis, – det hørde eg på. Det er såleis ting her som ikkje er tekne med, og som burde koma fram, um stoda åt stortingsgruppene her skulle verta klår og rettvis. Eg vil taka opp at det eg alt har sagt, at vi vil ikkje stå i eit betre ljøs enn vi står i, vi er viljuge til å taka den dom som fell over oss: men den *rette stoda* meiner eg bør koma fram.

Eg vil og taka opp att det eg har nemnt før, at det var sume som under den fyrste røystegjevinga gjorde *sterke atterhald*. Eg fekk høve til å vera med ved orienteringsmøta i vinstregruppa, og eg trur eg kan segja at det sikkert var 5 mann som ved fyrste avrøysting tok det atterhald klårt og greitt at dei ikkje ville vera bundne ved dette før *dei hadde fått det framlegget i framleggs form*. Og straks det kom fram i framleggs form, sa dei at dette kunne dei ikkje vera med på. Ein ting er å få seg nokre spørsmål førelagde, ein heilt annan ting er det å få seg det førelagt i framleggs form. Då dei fekk det, nytta dei seg av det unntak dei hadde gjort, og sa at dette kunne dei ikkje vera med på.

Når det gjeld motiva, vil eg berre segja at det som er sagt i dokumentet, det må stå for presidentskapet si eiga rekning. Motiva var sakte(!) diskutert i gruppene, ja noko også i møte med presidentskapet i regjeringsbygninga. Men nettopp når det galdt *motiva*, var synet så ulikt og meiningane så ulike, difor vart standpunkta og svært ulike.

Presidenten: Presidenten har ikke villet gripe inn i denne debatt, idet han finner det helt naturlig at mange av tingets medlemmer ønsker å uttale seg om de spørsmål som berøres av denne viktige utredning, men må minne om at det som formelt foreligger, alene er en rent formell bemyndigelse til offentliggjørelse av dette dokument. Det er oversendt Stortinget som konfidentielt fordi det i dokumentet er nevnt referatene fra Hamar og Elve-

rum, som ikke forelå for offentligheten den gang dette dokument ble trykt. Disse referater er nå offentliggjort, og dermed bortfaller enhver realitet som kunne stille seg hindrende i veien for publikasjonen av dokument nr. 1. Imidlertid har det vært oversendt Stortinget, og det er naturlig at man for lukkede dører kan rette henstillinger til de herrer som har undertegnet dokumentet, om å overveie hvorvidt ikke enkelte ting, for å forebygge senere diskusjon som kunne være overflødig, ble nevnt i en annen form.

Det er ganske klart, som det har vært nevnt, at offentliggjørelsen vil foranledige at spørsmål blir reist og foranledige en offentlig polemikk. Ingen er sikkert mere klar over det enn de fem herrer som har oversendt Stortinget dette dokument, og som har et billig krav på at det ikke blir forholdt offentligheten mer enn strengt nødvendig.

Jeg vil be den rekke talere som er tegnet, om å innskrenke seg til faktiske eller formelle henstillinger til undertegnerne om eventuelt å revidere enkelte punkter før man skrider til offentliggjørelse. Det vil selvsagt være formell adgang til å framsette forslag om at Stortinget ikke billiger en offentliggjørelse av dokumentet, men det er intet til hinder for at de fem herrer nå offentliggjør en framstilling på grunnlag av Stortingets offentliggjørelse av beretningen fra Hamar og Elverum i en form som de fem medlemmer av presidentskapet finner naturlig og påkrevet. Presidenten er imidlertid overbevist om at de fem herrer vil ta under velvillig overveielse enhver henstilling som framkommer til dem angående den faktiske framstilling eller formelle ting.

Det har særlig vært reist tvil om de tall som er oppgitt på side 2. Etter de opplysninger som er framkommet, går presidenten ut fra at det er utvilsomt at de tall som er nevnt, er de tall som ble oppgitt til presidentskapet. Hvorvidt disse tall stemmer med alles erindring og med det som faktisk foregikk, er altså omtvistet. Det spørsmål ville muligens løses, hvis det ble føyet til i framstillingen at «etter de oppgaver som ble meddelt i presidentskapet, hadde voteringen følgende resultat.» Da kan de som drar i tvil at disse tall var korrekte, ha et utgangspunkt derfor. Men den hele framstilling står for presidentskapets medlemmers regning og under deres ansvar, og presidenten mener at Stortingets medlemmer har grunn til å vurdere og sette pris på at de framlegger dette dokument under sitt eget ansvar, fullt klar over at de derved gjør seg selv til skyteskive for en hel del kritikk som kunne hatt en meget videre ramme.

Der er tegnet en rekke talere, og presidenten vil foreslå at tiden for de talere som heret-

ter tegner seg under behandlingen av denne sak, blir begrenset til inntil 2 minutter – og betrakter det som enstemmig bifalt.

Ingebrigtsen: Når jeg forlangte ordet var det for å gi min tilslutning til det som ble framholdt av hr. Natvig Pedersen. Det går jo ikke an å forby presidentskapet å komme fram med en uttalelse her. De har hatt såpass påkjenning, det har vært reist så mye kritikk mot dem ute i folket, og det har vært så mye prat att og fram at de nødvendigvis har krav på å få komme til orde. De som prater om presidentskapet og kritiserer det – man vet ikke hvor de sto henne, hva slags standpunkt de ville tatt, de har holdt seg i skjul, og det er lett å komme og kritisere andre etterpå.

Når man så kommer til motivene, skal man være varsom, vil jeg si til de fem i presidentskapet, særlig når man blander Stortinget inn. Derfor vil jeg henstille til dem at de helst holder Stortinget utenfor. Jeg tror at de vil tjene på det i framtiden; for jo mer de tar med i denne framstillingen sin, desto større risiko er det for at de kommer i en sterk debatt etterpå, og kanskje en ondartet debatt som vil skaffe dem vanskeligheter.

De forhandlinger som foregikk, kom jo nokså overraskende på oss som var langt nordpå. Vi som var fra Troms, fikk jo telegram deroppe den 8 september. Lykkeligvis var hurtigruten så forsinket at vi fikk reise fra Tromsø samme dag, ellers hadde vi ikke vært her før den 12 september, men vi kom onsdag morgen den 11te. Det hadde da vært prøvevotering i alle grupper, og de resultater som forelå hadde vi lite anledning til å se på før vi måtte ta standpunkt og votere i denne sak.

Hva angår tallene, forekommer de meg å være temmelig tvilsomme; for første gang jeg hadde anledning til å være med og votere, og vi fikk resultatene i de forskjellige grupper, så var de ganske annerledes, og tallene forandret seg etter hvert som voteringene foregikk, slik at jeg antar at årsaken til at Stortinget ikke fikk komme sammen, var den at tyskerne var redd for at de ikke kunne oppdrive et simpelt flertall.

Jeg vil henstille til de fem herrer i presidentskapet at de følger henstillingen fra hr. Natvig Pedersen; for derved tror jeg at de kommer til å spare seg en masse tilsvær fra forskjellige som mener å ha noe å si til presidentskapet. For nå er forholdet noe annerledes enn det var i september 1940, nå er det mange som er så velsignet mye klokere enn de var i 1940, og som vet så mye mer, og de kloke vil være de som melder seg først på plassen. Den gang var de mindre kloke, den gang holdt de seg tilbake. Kanskje mange av

dem som er så overvettes kloke og stive i ryggen i dag – kanskje de satt og ønsket at det skulle blitt stortingsmøte, og at resultatet skulle blitt det motsatte av det det ble, for å søke øyeblikkelig lindring.

Hammerseth frafalt ordet.

Foshaug: Jeg var litt i tvil om jeg skulle forlange ordet i denne sak, for forholdet er det at jeg hadde ikke anledning til å være til stede under de forhandlinger som ble ført her i Oslo. Men det er visse ting som gjør at jeg gjerne vil framholde min oppfatning av saken. Det kan vel ikke veie stort, slik som stillingen ligger an, men jeg har jo vært med på forskjellige beslutninger og behandlingen av forskjellige spørsmål her i salen før.

Nå ser vel alle at det var en feil at det ble innledet forhandlinger med Terboven, men den tyske Wehrmacht, det er vel lett å se for allesammen nå. Jeg hadde den oppfatning den gang – jeg sa det også til en av Stortingets ledende menn – at disse forhandlingene var helt fåfengte, for man måtte vite at den tyske hærmakt hadde makten og kom til å bruke den, og at de folk som ble satt i spissen ved forhandlingene, måtte være lydige redskaper under den makt som hersket i landet. Men det kunne vi si som sto på frastand.

Nå har man drøftet presidentkollegiets stilling, og man kan vel si at presidentskapet er den institusjon som har fått gå igjennom på grunn av disse forhandlinger. Men det som jeg synes er uriktig, er at både de kjente menn som sto bak, som Berggrav og Paal Berg, og de store og sterke organisasjoner som sto bak og henstillet så inntrengende til presidentkollegiet å oppta disse forhandlinger, dem hører vi aldri et ord om. Det er presidentene og de alene som har hele ansvaret. Nå tror jeg nok at når hele saken en gang blir offentliggjort, så hele det norske folk får rede på alt det som har foregått og hvordan situasjonen den gang lå an, kan de komme til å se atskillig mildere på det enn de gjorde just da forhandlingene pågikk og da Terboven ga sitt resyme av forhandlingene gjennom radio. Vi visste ingen ting om at det hadde stått andre makter bak presidentkollegiet før vi kom her ned. Sådan har stillingen vært. Jeg kan ikke annet enn kreve at de menn og de organisasjoner som har stått bak, og hvis navn er kjent, skal være meddelaktig i det som har skjedd, og ikke skjule seg og to sine hender som Pilatus, som sa at jeg er uskyldig i denne rettfærdiges blod.

Moseid: Etter min mening er denne framstilling så objektiv og riktig som det er mulig å få den, når den skal begrenses i den utstrek-

ning som det er gjort, for at den skal være noenlunde overkommelig å lese. Jeg tror at denne debatt også har vist det. Der hvor det har vært angrep på framstillingen, er de jo allerede tilbakevist, når det gjelder de faktiske ting, ved opplysninger fra medlemmer som har deltatt. Og på det punkt hvor hr. Natvig Pedersen har reist spørsmålet, synes jeg stillingen er helt klar, og jeg forstår ikke hva hr. Natvig Pedersen akter å oppnå ved en forandring her. Det står på side 18, annen spalte:

«Slik som krigsutsiktene fortonte seg i midten av juni 1940, var, som nevnt foran, tysk seier en nærliggende mulighet, og det måtte da framstille seg som en plikt for Stortingets medlemmer....» osv.

Så vidt jeg kjenner til, var hverken hr. Natvig Pedersen eller hr. Ingebrigtsen med i de forhandlinger som pågikk da, og det kan da heller ikke angå dem. Det gjelder de stortingsmenn som deltok i juniforhandlingene, det framgår meget tydelig av formuleringen.

Med hensyn til tallene framkom det en ytring fra en av bondepartiets medlemmer som muligens kunne oppfattes derhen at det var gitt ukorrekte oppgaver fra bondepartiet med hensyn til voteringen. Jeg skal da gi den opplysning at oppgavene ble opptatt skriftlig under voteringen, godkjent av gruppens medlemmer umiddelbart etter voteringen og overbrakt skriftlig av meg til presidentskapet.

Så ble det her reist spørsmål om biskop Berggravs fredsføler. Det som derom er nevnt, er, som også tidligere gjort oppmerksom på, bygde på biskop Berggravs eget referat. Hvorvidt riktigheten av det dras i tvil, kan jeg ikke uttale meg om, men det er en gjengivelse på grunnlag av det som finnes her i innstillingen. Når det står i Berggravs referat at «Moseid hadde betenkeligheter», så er det et noe feilaktig uttrykk for at Moseid bestemt protesterte og gjentok sin protest da det ble spørsmål om jeg kunne bøye meg.

Andrá: Det slo også meg at oppgaven over voteringen om punkt 4 ikke kunne være riktig. Jeg synes det var lite «nei»-er. Men etter hva jeg har hørt nå, og etter å ha sett nærmere på det, gjelder det den votering som foregikk den 10 september, og på det tidspunkt var det ikke mer enn 130 stortingsmenn til stede. Når man nå her anfører andre tall, regner man med de voteringer som fant sted de siste dagene gruppene var sammen, men da var det 14 mer representanter til stede, så man kom opp i 144. Fra Nord-Norge tror jeg ikke det var noen som rakk fram. De har i det store og hele ikke vært med på voteringen den 10 september. Forhandlingene ble litt rotet med voterin-

ger opp og opp igjen helt til siste dag. I de notater jeg har fra dengang, er det ganske naturlig at jeg har regnet med sluttresultatet, den votering som ble foretatt siste dag. Hvis vi legger 14-15 stemmer til de 34 «nei-er», tror jeg tallene kommer til å stemme med tallene til en hel del av dem som nå protesterer. Der er en forskjell på 14-15 fra den første dag til den siste dag, fordi det er 14-15 medlemmer som kom senere.

S u n d t frafalt ordet.

Valen: Eg trur at dette ordskiiftet har vori sers nyttig, for det kan kanskje klåra opp litt i minnet hjå nokså mange, og klårgjera mange ting som frå fyrst av kunne sjå litt underleg ut. Etter det som hr. Lavik opplyste, er det nå heilt klårt korleis det ligg til med det motlegget som kom frå hr. Jensen. Han sa at høgrenekta å røysta subsidiært over spørsmåla 3 og 4. Dette har hr. Lykke meldt i samkonferanse, og så har vi heilt enkelt sagt at vi går ut frå at ingen av høgrene går over. Vi rekna røystinga over punkt 4 som høgrens røysting over punkt 2. Det kan ingen ting vera å segja mot det. Dei som prinsipielt var for spørsmålet i punkt 2, ville sjølv sagt ikkje skifte meining om det skulle vera fleirtall i Stortinget for det. Dermed er det då heilt klårt at vi har vore yttarst varsame i denne oppteljinga. Oppteljinga gjekk føre seg på den måten som hr. Moseid sa, at kvar gruppe kom med si skriftlege melding om røystingsresultatet. Det kom såleis 3 forhandlarar frå kvar gruppe, og så sat presidentskapet saman med dei 3 forhandlarane frå kvar gruppe – kanskje det var 2 forhandlarar – og så vart det lese opp melding frå kvar gruppe, og dei talde det opp saman. Det er svært rimeleg at det var hr. Lavik som var med og talde opp. Men det er turvande at desse tal står, for det fyrste for di dei er korrekte, og dernest for di presidentskapet drog den konsekvens at når det av dei 130 stortingsmenn som då var samla, var 96 for og 34 mot, så ville det ha vorte 2/3 fleirtall i Stortinget for framlegget ved den endelege avrøysting. Der som andre tal, – 51 mot – seinare skulle syna seg å vera rette, så var kanskje den konklusjon litt for snøgg, men eg trur at i det talet 51 var det og med fleire som fyrr hadde røysta ja, som då røysta nei. Difor kom det spørsmålet opp om det var råd, år når vi hadde røysta og hadde sagt frå til tyskarane at røystetallet var det og det, etterpå å gå frå det. Men til all lukke fekk dette ingen aktualitet. Spørsmålet kom ikkje opp. Det er lett å skjønna at mange ville ha meir med, grundigare meldingar, serleg frå dei møte der dei fleste var med, det vil segja frå drøftingane i september. Men om ein

skulle gjeva ut ei grundig utgreiing om dette, ville det bli ein liten bibel som ingen ville lesa, og dei store liner ville drukna i detaljar. Det var, som ein veit, forhandlingar, den ein-skilde skifte standpunkt etter som hans overtyding mognast, og etter som han fekk sjå det i samanheng med det heile, so det har lita interesse å offentliggjera alle desse detaljar. Hr. Wright nemnde offentliggjeringa av referatet som er teke opp av dr. Brodersen. Men kvenskal stå ansvarleg for det referatet? Brodersen har sine opplysningar frå anna hald i mange tilfelle. Presidentskapet fekk aldri tid til å gå det igjennom, fekk aldri nokon gong høve til å ta ansvaret for det. Dette dokumentet her tek desse medlemene av presidentskapet ansvaret for. Etter deira beste overtyding er dette ei objektiv framstilling. Den kom fram for at ein skulle få det mest mogeleg rette bilete. Sjølv sagt kan vi ha teke i miss, det er menneskeleg. Men det har i alle fall vore vårt strev å få med alle avgjerande ting i lys av den rette samanheng så sant vår evne har vore i stand til det.

Hr. Lavik klaga over at det var så mangt som ikkje var som det skulle vera under desse forhandlingane. Det er så visst sant. Det var ikkje dokument, det var ikkje ditt og datt. Men når hr. Lavik klaga over at vi ikkje la fram eit P.M. frå Høgsterett, så må eg segja at eg har aldri set noko P.M. frå Høgsterett. Det kan vera at eg hørde litt snakk om det i september, men eg har aldri set det, og vi kunne difor ikkje leggja det fram. Når hr. Lavik vidare refererer frå vinstregruppa, vil eg berre som fungerande formann for vinstregruppa segja at vel var hr. Lavik innboden til å vera til stades, men han var ikkje til stades i det møtet han refererer frå, det fyrste voteringsmøtet. Eg synest hr. Lavik skulle lata vera å referera frå eit møte i ei anna gruppe og dåvisst frå eit møte der han ikkje var til stades.

Chr. L. Jensen: Etter de opplysninger som er gitt også av andre medlemmer av Stortinget, må det vel nå være på det rene at det ikke er korrekt å si at 96 stemte for spørsmål 4 og 34 mot.

Valen: Er det ikkje korrekt?

Chr. L. Jensen: Nei, det kan ikke være korrekt å opplyse dette. Hr. Valen innrømmet vel også i sitt siste innlegg at når resultatet ble oppført her som det ble gjort, så var det fordi man hadde regnet de medlemmer av høyre som hadde stemt ja til spørsmål 2, med også under voteringen over spørsmål 4. Men det er ikke korrekt, for vi voterte i høyregruppen nettopp ikke over spørsmål 4, fordi det viste seg at flere ville gå fra sin votering under

spørsmål 2 etter de opplysninger som etter hvert kom, og derfor frafalt vi uttrykkelig den voteringen. Hvis man skal innta noe om spørsmål 4, må det derfor skje på en annen måte. Jeg vil henstille til underskriverne å tenke på omtrent følgende redaksjon: Spørsmål 4 ble der ikke votert over i alle grupper, men etter de opplysninger presidentskapet fikk, gikk presidentskapet ut fra at der ville bli 96 – eller noen og 90 – stemmer ja og 34 nei. Det kan ikke sies så eksakt og bestemt som det nå står. Hvis ikke hr. Valen allerede straks vil gå med på dette, vil jeg framsette følgende forslag: Stortinget henstiller til underskriverne av dokument nr. 1 å endre avsnittet på side 14 om avstemningsresultatet, så det blir overensstemmelse med de opplysninger som er gitt under debatten.

Presidenten: De etterfølgende talere har inntil 2 minutter.

Mjaavatn: Hr. Valen ville slå fast antallet av representanter som stemte ja og nei under punkt 4 på grunnlag av voteringen under punkt 2, idet det synes å være klart at høyres gruppe ikke stemte over punkt 4. Nå viser det seg at der i alle grupper er forandret resultatet fra punkt 2 og til punkt 4. Jeg synes da det er nokså rart at man skal kunne fastslå voteringsresultatet under punkt 4 på grunnlag av hva der foregikk under voteringen over punkt 2. Man må ha rett til å si at det hele er blitt nokså rotet. Det er derfor, synes jeg, et stivt stykke å prosedere på at tallet 96 mot 34 er helt rett. Bondepartiets gruppe er nevnt i diskusjonen, og hr. Lavik gikk god for at de tall han nevnte fra bondepartiets gruppe, var riktige. Hvorledes kan hr. Lavik vite det? Som jeg sa i mitt første innlegg, var hr. Lavik med på å regne over det tall man fikk oppgitt fra gruppene, men har det først innsneket seg en feil, var det vel umulig for hr. Lavik siden å kunne korrigere den? Det er sagt at det var 3 mann som overbrakte resultatet fra hver gruppe. Er det først en feil, blir vel feilen den samme om det er 3 ganger 3 mann som kommer med resultatet. Den korrigerings som er nevnt, kan iallfall ikke jeg huske. Voteringen var foretatt i all hast og under et visst press. Jeg mener det er forståelig at det da kan ha innsneket seg en feil. Jeg skjønner ikke at det kan være mening i å tviholde på disse tall etter den innvending som nå er reist mot dem. Jeg vil på det beste støtte hr. Jensens henstilling til presidentskapet om å stryke tallene i denne redegjørelse.

Valen: I punkt 2 er voteringstemaet:

«Kan en gå med på ordning som under 1 nevnt, dersom stortingsvedtaket går ut på at Kongen og kongehuset trer tilbake inntil fredsslutningen?»

Så er det i punkt 4 spurt:

«Er en villig til å stemme for stortingsvedtak som nevnt under spørsmål 2, dersom det er alminnelig flertall for forslaget i Stortinget?»

Vanleg fleirtal, ikkje kvalifisert fleirtal. I dei fleste grupper gjekk det svært mange folk over og sa: På det vilkår vil vi røysta ja, medan vi fyrr røysta nei. Men det kan vel ikkje vera tale om, som hr. Jensen sa, at nokon etter å ha røysta prinsipalt ja under punkt 2, så sa nei under punkt 4, – at dei såleis, dersom det var fleirtall nok, ville røysta mot det som dei prinsipielt meinte var rett. Røystinga over punkt 4 skjedde ikkje lenge etterpå, det var same dagen som det vart røysta over punkt 2. Om hr. Jensen kan fortelje at folk gjekk frå røystinga si seinare, refererer det seg til data langt seinare enn den 10 september. Om hr. Jensen tenker over dette, vil han vera klar over at alle dei som røysta for punkt 2, sjølv sagt og måtte røysta for punkt 4. Dersom dei som reiser debatt om dette spørsmålet, tenker seg litt om, vil dei skjønna av dette motlegget at ein kan svara ja under punkt 2 og nei under punkt 4, er heilt utenkjande, og at vi må ha rett til å rekna med at dei som røysta ja under punkt 2, ogso røysta ja under punkt 4. Det må vera heilt klart. Det vart meldt av dei representantar som møtte på vegner av høgre: det var hr. Lykke og dei andre utsendingar. Når det var resultatet, må presidentskapet ha krav på at det også vert offentleggjort, all den stund det er godkjent av representantane for høgre.

Meling: Jeg har den oppfatning at denne debatt ikke egentlig vil føre til noe resultat som kan være tilfredsstillende for de forskjellige representanter som har hatt ordet her, og som har uttalt tvil om det som er anført i dokument nr. 1 på forskjellige punkter. Det vil også være vanskelig for mange i Stortinget, tror jeg, å ta standpunkt til et forslag som hr. Jensens, at Stortinget skal henstille til presidentskapet å rette det eller det punkt. Det er i forskjellige grupper disse voteringer har funnet sted. Det er noe vanskelig for Stortinget samlet å ta standpunkt til hvordan og på hvilken måte stemmegivningen har vært begrunnet i de forskjellige grupper. Jeg vil derfor henstille at det ikke blir votert over det forslag, man vil anmode om at de herrer som nå har hatt ordet, og som har protestert mot en-

kelte anførsler, får anledning til å konferere med presidentskapets medlemmer om hvorvidt der er rettelser som kan foretas med de herrers billigelse og deretter komme tilbake med meddelse om det til Stortinget.

Lavik: Hr. Valen kritiserte meg for tvo av dei opplysningane som eg kom med. Det var fyrst meldinga om at ikkje alle innanfor vinstregruppa hadde bunde seg ved den fyrste avrøystinga. Eg var ikkje til stades, sa han. Det er rett, eg var ikkje til stades, men eg var til stades i så mange gruppemøte seinare, og dei representantar som eg tenkte på, viste gong på gong tilbake til det *atterhald* som dei hadde teki i det fyrste møtet. Også i det siste møtet som vi hadde i vinstregruppa, viste dei sterkt tilbake til det *atterhaldet*. Eg er viss på at eg står på trygg grunn når eg kjem med den opplysninga. Det andre var det P.M. som kom frå Høgsterett. Det har eg. Om det vart delt ut oppe i møtet i Regjeringsbygninga, det er eg ikkje sikker på – eller om det vart delt ut i gruppa. Ifall det vart utdelt i gruppa, fekk eg det frå Neri Valen.

Valen: Nei.

Lavik: Men vart det utdelt i Regjeringsbygninga, kunne det vera frå nokon andre. Neri Valen var til stades i Regjeringsbygninga.

Stray: Presidentskapet måtte ha rett til å gå ut fra at når vedkommende representanter fra de enkelte grupper var til stede i fellesmøter etter gruppemøtet, da er det vedkommende representant for gruppen meddeler om resultatet av voteringen i gruppen er korrekt. En annen sak er det at folk som kom til første gruppemøte, var lite orientert, og at det senere for manges vedkommende eller for en rekkes vedkommende ble tatt forbehold, og at kanskje det resultat som presidentskapet først mente å kunne oppsummere, kort tid etter ikke lenger var til stede. Jeg vil bare få lov å si at så vidt jeg kan se, er presidentskapets oppsummering av resultatene riktig. Der var votert klart over spørsmål 1 og 2 i høyres gruppe, ikke over 3 og 4. Der var ganske klar votering i bondepartiet, etter hva der ble meddelt da de kom tilbake til fellesmøtet, – over alle fire spørsmål. I arbeiderpartiet var der en klar votering over spørsmål 1 og over spørsmål 2. Over spørsmål 3 var en ikke klar, men Magnus Nilssen meddelte at med hensyn til spørsmål 3 hadde 49 representanter stemt ja og 9 nei. Der manglet således 2 stemmer. Disse 2 stemmer kunne man ikke konstatere hvor var. Det ble sagt at forsamlingen var en del i oppløsning, idet man skulle gå til felles-

møtet. Over post 4 har arbeiderpartiet ikke votert. Man vil gjøre oppgaven og stillingen for presidentskapet altfor vanskelig, hvis man går ut fra at presidentskapet ikke kan bygge på de faktiske opplysninger som blir gitt av vedkommende representanter når de kommer fra gruppemøte.

Høgden: Det er kanskje ikke riktig at jeg tar ordet her, for jeg var ikke med i denne forsamling i de dagene da den behandlet de spørsmål som dokument nr. 1 vedrører. Men jeg sitter her og hører på debatten, og så vidt jeg forstår, er det blant stortingsmennene uenighet om riktigheten av det som er framstilt i dette dokument. Nå er det jo så at det er ikke det nåværende storting eller de representanter som sitter her i dag, som skal dømme seg selv i denne sak, – det er sagt at det er det norske folket som skal dømme her. Men forat det norske folket skal få grunnlag for å bedømme dette, må det være realiteter, det må være riktig det som blir offentliggjort, det som de skal dømme etter. Når det så å si er uoverensstemmelse om enkelte punkter her, mener jeg det må være riktig at dette ikke offentliggjøres før hele materialet, alt som har betydning og interesse for disse saker, også kan følge med, slik at folket virkelig får et reelt grunnlag å bedømme disse forhold på, og det som blir gjort i disse dager. Jeg vil så innstendig jeg kan støtte den tanke som her er kommet fram, at dette ikke offentliggjøres før det kan bli bilagt også med de andre dokumenter som jeg går ut fra vil gi en fyldigere utredning av det som har foregått.

Wright: Jeg henstillet at det utrykte dokument som er istandbrakt av biskop Berggrav og dr. Brodersen, blir offentliggjort samtidig med dokument nr. 1. Hr. Valen uttalte i den anledning: Hvem er ansvarlig for dette referat? Da vil jeg gjøre oppmerksom på at på side 12 i dokument nr. 1 henviser presidentskapet til det utrykte referat som ble istandbrakt av Stortingets kontor.

Valen: Angående disse forhandlingane om samansetjinga av Riksrådet.

Wright: Men i det referat henviser ihvertfall presidentskapet til det, og da synes jeg det er rimelig at det blir offentliggjort samtidig med dette dokument nr. 1. Jeg har påpekt et punkt hvor det er uoverensstemmelse mellom de to referater. Jeg var ikke til stede i det møtet, jeg kan ikke uttale meg om hvilket referat er det korrekte, men ihvertfall er ikke referatet i dokument nr. 1 fyldestgjørende for det nevner ikke de personer som var til stede der; det gjø-

res i det annet referat. Jeg vil tillate meg – idet jeg går ut fra at det er i alles interesse at alle dokumenter som kan belyse det som foregikk i juni måned og sommeren 1940, blir tilgjengelig for almenheten – å foreslå følgende:

«Det utrykte referat som ble istandbrakt av Stortingets kontor (ved dr. Brodersen), og som der henvises til i dokument nr. 1 side 12, offentliggjøres samtidig med offentliggjørelsen av dokument nr. 1.»

Presidenten: Presidenten vil henstille til representanten å ta det forslag tilbake. Stortinget kan ikke godt votere angående offentliggjørelse av et dokument som Stortingets medlemmer ikke kjenner. Det som kan gjøres, er at kontoret kan mangfoldiggjøre dette dokument, ikke trykke det, men la det mangfoldiggjøre og tilstille de enkelte medlemmer av Stortinget, slik at de kan ta standpunkt til det i og for seg betydningsfulle forslag som er framsatt av hr. Wright. Noen realitetsvotering om det på dette tidspunkt finner jeg vil være ganske utilbørlig i det øyeblikk der alene er et begrenset antall representanter som vil vite hva de da voterer over.

Moseid: Det er jo fem år siden disse forhandlingene foregikk, så det er ganske rimelig at det kan være forskjellige ting som ikke står så helt klart, og at man kanskje også kan huske feil. Det var f.eks. etter min mening tilfellet for hr. Laviks vedkommende. Når han nevnte et P.M. fra Høyesterett, må jeg si at jeg for mitt vedkommende aldri har fått noe slikt P.M. Jeg kjenner det ikke. Jeg kjenner heller ikke til at det ble omdelt noe slikt dokument blant de forhandlere som deltok i disse forhandlinger. Med hensyn til hr. Wrights forslag, så står det på side 1 i dokument nr. 1, første spalte, om dr. Brodersens referat:

«Dette referat er imidlertid ikke fullstendig og det inneholder også enkelte unøyaktigheter og feil fordi dr. Brodersen først og fremst var opptatt med annet sekretærarbeid og de deltagende medlemmer av Presidentskapet fikk ikke tid til å gjennomgå referatet.»

Det framgår derav at presidentskapet for sitt vedkommende ikke kan ta noe ansvar for det referatet. En annen sak er det at når disse granskningene skal foretas, så må naturligvis det som finnes av referater foreligge. Men i denne forbindelse har det ikke noe berettigelse å reise det spørsmål.

Wright: Jeg synes jo det er noe beklagelig om man nå beslutter å offentliggjøre dokument nr. 1, hvor der henvises til utrykte dokumenter som ikke blir offentliggjort. Pressen må jo finne dette noe eiendommelig og spør-

re: Hvorfor kan ikke disse dokumentene bli tilgjengelige? Jeg vil dog, etter presidentens uttalelse, endre mitt forslag derhen at Stortinget henstiller til presidentskapet å la samtlige representanter bli kjent med alle de dokumenter som foreligger omkring riksrådsforhandlingene.

Presidenten: Flere talere har ikke forlangt ordet, og debatten er avsluttet. Presidenten skulle anta at det ville være riktig før dokumentet blir offentliggjort at der blir holdt en konferanse mellom de fem forfattere av dokumentet og da særlig representanten hr. Chr. L. Jensen, som er kommet med et forslag eller med en henstilling, slik at undertegnerne får anledning til sammen med ham om mulig å komme til et for alle tilfredsstillende resultat. Men presidenten vil anse det for ganske uriktig både like overfor Stortinget og like overfor de fem medlemmer av presidentskapet om selve spørsmålet om offentliggjørelse skulle bli utsatt på ny under henvisning til hva derom er uttalt, så presidenten vil foreslå at Stortinget samtykker i at dokument nr. 1 blir offentliggjort, idet Stortinget forutsetter at der blir anledning for de fem undertegnere til ennå en gang å overveie de spørsmål som har vært under debatt her før man skrider til offentliggjørelse.

Votering:

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Presidenten: Presidenten vil så opplyse – etter konferanse med utenriksministeren som har ønsket å gi Stortinget så utførlige meddelelser som gives kan om viktige utenrikspolitiske anliggender – at der vil bli oppslått offentlig møte førstkommande tirsdag med en redegjørelse for åpne dører for den utenrikspolitiske situasjon. Presidenten vil da foreslå at utenriksministerens redegjørelse blir oversendt til utenriks- og konstitusjonskomiteen, slik at der ikke på det tidspunkt skjer noen debatt her. Utenriksministeren vil så baketter i møte for lukkede dører gi en redegjørelse for de viktige forhold som ikke på dette tidspunkt kan omtales for åpne dører. Presidenten har gått ut fra at det var maktpåliggende for Stortingets medlemmer å bli kjent med dette program med en gang.

I møte i morgen kl. 10 vil statsminister Nygaardsvold gi en muntlig beretning om regjeringens virksomhet.

Der har, som representantene vil vite, vært megen offentlig diskusjon om Stortingets stilling og om Stortingets rett eller plikt til å være samlet og fortsette sitt arbeid. Etter vår konstitusjonelle praksis er det Stortinget som

selv fortolker og avgjør konstitusjonelle spørsmål. Presidentskapet foreslår at de utredninger som foreligger fra professorene Skeie og Castberg og andre om Stortingets stilling blir oversendt utenriks- og konstitusjonskomiteen, som så vil avgi en innstilling til Stortinget hvori det fastslås enten – hva presidentskapet mener å kunne gå ut fra – at Stortinget har plikt til å fortsette og avslutte sitt arbeid, hvorigjennom spørsmålet med bindende kraft er avgjort, eller eventuelt at Stortinget ikke har sådan rett, hvoretter Stortinget vil måtte gå fra hverandre. Men hvis ikke Stortinget bringer denne avgjørelse ved en beslutning, vil der skapes et grunnlag for tvil og tvistemål og eventuelle prosessuelle vanskeligheter senere. Derfor har presidentskapet – jeg plikter å si, for å bruke det uttrykk, det gamle presidentskap – ment at dette var den riktige konstitusjonelle framgangsmåte. Hvis ingen innvendinger framkommer derimot, vil det bli gått fram på den måten.

Videre vil presidentskapet foreslå at Stortinget henstiller til Regjeringen å framlegge som proposisjon den provisoriske anordning om innføring av dødsstraff. Jeg kan meddele at jeg – etter at det var drøftet i presidentskapet i går – har konferert med justisministeren, som har uttalt at han dertil er så meget mere villig som det har vært hans instinktive følelse at man burde skaffe det sterkeste mulige grunnlag for de dommer som måtte bli avsagt i henhold til denne provisoriske anordning. Presidenten har også konferert med riksadvokaten og med Høyesteretts justitarius. Av grunner som alle representanter vil forstå, vil en offentlig drøftelse på dette tidspunkt av selve det spørsmål om behandlingen, virke hemmende og skadelig på rettergangen, slik som den nå foregår. Det vil derfor også overlates til Regjeringen eller til justisministeren, hvorvidt denne proposisjon framsettes som offentlig eller hemmelig, idet det selvfølgelig er forutsetningen at så snart den er behandlet, vil alle uttalelser og alle dokumenter bli offentliggjort. Det vil kunne skje med en gang oversendelsen finner sted. Dokumentene foreligger, det er alene å få dem i en form som gjør det naturlig og bekvemt å behandle dem.

Presidenten lar da votere over spørsmålet om denne henstilling.

Votering:

Presidentskapets forslag bifaltes enstemmig.

Presidenten: Forlanger noen ordet før dette møte heves?

Moseid: Jeg vil henstille til presidenten å ta opp spørsmålet om kommunestyrene, slik at de folkevalgte kommunestyre snarest mulig kan tre i funksjon i overensstemmende med kommunelovene, naturligvis under hensyntagen til andre gjeldende bestemmelser.

Presidenten: Presidenten er oppmerksom på det viktige i det spørsmål som er berørt av hr. Moseid og går ut fra at justiskomiteen, som nå med en gang vil behandle loven om første kommunevalg, vil være rette institutt i Stortinget til å bringe det spørsmål fram og eventuelt rette en henstilling eller et krav til regjeringen, muligens under samråd med kommunalkomiteen. Justisministeren lovet i går at alle dokumenter vedrørende denne lov skulle bli oversendt øyeblikkelig. Jeg går ut fra at justiskomiteen, om den ønsker det, vil kunne begynne sin behandling allerede i morgen, etter at møtet i Stortinget med statsministerens redegjørelse er avsluttet.

Valen: Eg vil berre i tilslutning til det som presidenten sa om ein konferanse millom dei som hadde noko å merka til dokument nr. 1, og dei fem medlemmer av presidentskapet, få lov til å gjera framlegg om at dei som måtte ha noko å merka, møtest her i Stortingssalen kl. 12,45. I går prøvde eg fåfengt å få tak på dei folka som hadde kritisert, eg sette heile Stortinget i sving, men det var uråd å få tak i dei. Når vi segjer kl. 12,45 inne i stortingssalen, blir det høve til å dryfte det spørsmålet.

Møtet hevet kl. 12,05.

Møte for lukkede dører
torsdag den 21 juni 1945 kl. 10.

President: Hambro.

Dagsorden:

1. Redegjørelse av utenriksministeren.
2. Referat.

Presidenten: Presidenten foreslår møtet holdt for lukkede dører – og anser det enstemmig bifalt.

Presidenten foreslår at regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 51 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet – og anser det enstemmig bifalt.

Etter Utenriksdepartementets ønske foreslår presidenten videre at direktør Skylstad, direktør Prebensen, ekspedisjonssjef Rolf